

Nu se poate, cred, însuma într-o singură frază o concluzie cuprinzând contribuția acestui volum la progresul cercetării unei probleme atât de vitale a istoriei Greciei. Ca și alte colocvii și volume însumând discuții pornite din inițiativa și cu contribuția remarcabilului grup de cercetători de la secția a VI-a a EPHE, colocviul de la Royaumont a concentrat specialiști de înaltă ținută și calitate, realizând o dezbateră din cele mai fructuoase și mai pline de perspective. Caracterul deschis, concret și elocvent al acestei dezbateri, care nu oferă, în chip deliberat, o unică concluzie uniformă, contribuie în mare măsură la definirea unui mare număr de concluzii de un remarcabil interes. Actualitatea și noutatea perspectivelor, valoarea de model metodologic a fiecăruia din studii și spiritul dominant al cercetării întreprinse fac ca interesul acestui volum să depășească cu mult domeniul — și așa fundamental — căruia i-a fost consacrat.

Zoe Petre

THEODOROS CH. SARIKAKIS, 'Ρωμαίοι ἄρχοντες τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας. Μέρος Α'. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐπαρχίας μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου (148—27 π.Χ.). (Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη 36). Θεσσαλονίκη, 1971, VII + 229 p. in 8°, 3 hărți afară din text.

Despre activitatea Societății de Studii macedonene din Salonic s-a mai vorbit în paginile Studiilor clasice. Subliniind aici împrejurarea că printre preocupările acestei instituții studiile de istorie veche ocupă un rol notabil, aș vrea doar să amintesc, dintre cele mai recente publicații ale Societății în acest domeniu, în primul rând cartea lui Panagiotis Ghioca despre Filip al II-lea (apărută în 1959), monografia lui Christos A. Naltsa despre același rege (tipărită în 1970), pe lângă lucrarea care formează obiectul acestei semnalări, prosopografia lui Theodor Sarikakis intitulată: *Demnitarii romani ai provinciei Macedonia între anii 148—27 î.e.n.*

Cum se știe, primele încercări de întocmire a unor *fasti* ai provinciei Macedonia datează din veacul trecut. Disertația lui August Zumpt: *De Macedoniae Romanorum prouinctae praesidibus qui fuerunt usque ad imperatorem Fl. Vespasianum* e din 1854. Mai aproape de noi, sînt de amintit cercetările similare ale lui Gaebler (1906), Geyer (1928) și, mai ales, ale lui D. Kanatsoulis (1955, completată în 1967), mai vaste decît cele precedente, în sensul că îmbrățișează întreaga existență istorică a provinciei, de la întemeiere pînă în zilele lui Constantin. În cartea de care mă ocup autorul își propune să trateze aceeași lungă perioadă în două volume, din care unul ne stă acum în față iar altul ne e făgăduit pentru un viitor apropiat.

Din capul locului se poate spune că lucrarea e judicios concepută și serios lucrată, fără a mai vorbi de condițiile grafice în care ne e prezentată, și ele excelente. Ceea ce o deosebește de alte publicații similare e, pe de o parte, hotărîrea de a oferi, pe lângă lista guvernatorilor propriu-zis ai Macedoniei, și pe cea a demnitarilor în subordine, oricare le-ar fi fost atribuțiile și gradul, pe de alta, de a reproduce în cuprinsul paragrafelor referitoare la fiecare persoană studiată textele epigrafice sau literare referitoare la activitatea lor în provincie. E ușor de înțeles că această activitate e în cele mai multe cazuri de natură militară. În aceste condiții, istoricul Peninsulei Balcanice în ultimele două veacuri î.e.n. găsește în lucrarea lui Sarikakis un adevărat *corpus* documentar, făcut să-i înlesnească munca de informare în privința luptelor purtate de romani timp de aproape două secole cu triburile independente — traci, iliri sau scordicii sălășliuți între hotarele de nord ale Macedoniei și Dunăre.

Capitolul referitor la guvernatori se deschide cu Q. Caecilius Metellus Macedonicus (147—146) și se încheie cu M. Licinius Crassus (30—28 î.e.n.); cel privitor la *legati* de orice fel, cu un Vibius insuficient identificat (între 130 și 80) și sfîrșește cu L. Sestius Quirinalis (*pro quaestore* în anii 43—42 î.e.n.). Capitole separate sînt consacrate „incertilor” din cele trei categorii, urmate de tabloul alfabetic al demnitarilor pomeniți în lucrare cu orice titlu și de lista completă a izvoarelor folosite: literare, epigrafice și numismatice.

Prima parte a cercetării care ne reține atenția se prezintă deci ca o lucrare serioasă și documentată, chiar dacă în unele cazuri informația autorului nu-i completă. Sarikakis cunoaște și citează conștiincios literatura occidentală în materie (în primul rând literatura prosopografică), dar e mai puțin familiarizat cu publicațiile bulgărești, arheologice și epigrafice, ca să nu mai vorbesc de cele românești. În paginile despre activitatea lui M. Terentius Varro Lucullus o men-

țiune fugară a tratatului Roma-Callatis se întemeiază numai pe studiul lui Passerini, cital poate după Rostovtzev (SEHHW); în cele despre C. Antonius Hybrida sînt lăsate nelămurite identitatea „aliaților” amintiți de Dion Cassius CXXVIII 10, 1—3, și participarea geților la înfrîngerea guvernatorului sub zidurile Histriei. Sumară e și notița despre misiunea balcanică a lui M. Licinius Crassus, din a cărui activitate războinică desfășurată în Dobrogea nu se rețin decît puținele indicații oferite de autorul *Istoriei romane*. Nici rezistența micilor „regate” getice nu e în vreun fel explicată, nici problema trecerii celăților grecești din Pontul Sîng sub oblăduirea Republicii nu-i examinată, în ciuda ipotezelor mai de mult formulate după care constituirea acestora în *koinon* și, cel puțin pînă la o vreme, alipirea lor la Macedonia ar fi avut loc la sfîrșitul campaniilor victorioase ale lui Crassus.

Oricum, de n-ar fi decît prin aducerea la curent a *fasti*-lor mai vechi și prin stringerea laolaltă a izvoarelor privitoare la un veac și mai bine de guvernare romană în Macedonia, lucrarea lui Sarikakis constituie un instrument de lucru a cărui utilitate abia dacă mai trebuie subliniată.

D. M. Pippidi

ROBERT ÉTIENNE, *Le siècle d'Auguste*, Paris, Armand Collin, 1970, 319 p. (Collection U2).

În colecția universitară U2 au apărut în ultimii ani mai multe lucrări utile, printre care și cartea de față. Urmind tiparele colecției, Robert Etienne, profesor de istorie romană într-una din universitățile din Bordeaux, ne oferă o prezentare de o sută de pagini asupra problemei, o culegere de traduceri din texte antice, precum și din alte mărturii și, în sfîrșit, anexe (hărți, planuri, indici de surse, bibliografie esențială). Tălmăcirile surselor sînt organizate după schema problemelor principale tratate în prezentarea introductivă.

Această prezentare, de înaltă popularizare, compoartă o scurtă introducere, consacrată conceptului de *saeculum* al lui August, și patru capitole esențiale: ambiguitățile secolului, miturile secolului, realitățile secolului, „felicitățile” (*les félicités*) secolului. Fiecare din aceste capitole apare subdivizat în mai multe paragrafe și două pagini de concluzii vin să incheie expunerea introductivă.

R. E. începe deci prin analiza accepțiilor noțiunii de secol în vremea lui August, reducibile, după părerea sa, la înțelesurile de epocă, de generație, ca și de perioadă de o sută zece ani. Urmează apoi analiza portretului și a operei lui August, în lumina ambiguității lor, noi am spune a multiplicității înțelesurilor sau mai degrabă a polisemiei lor. În sfîrșit, ni se propun succesive analize ale mitologiei, ale propagandei augusteice, împinse deliberal spre planul simbolurilor, ca și tabloul realităților istorice și creației politice a fondatorului Imperiului. Ideile cardinale ale profesorului bordelez rezidă tocmai în „ambiguitatea” demersului augusteic, precum și în prioritatea factorului ideologic-moral-religios față de cel constituțional, în interiorul acțiunii lui August.

Cum se poate lesne observa, R.E. nu ne aduce idei fundamentale noi. Este însă adevărat că nici nu este ușor de inovat într-un domeniu atît de frecvent investigat de exegeza modernă. Să ne gîndim numai la lucrările lui Magdelain, Béranger, Gagé, Petit, Michel, dintre care unele sînt apărute tot în colecția U2. Reținem însă analiza subtilă a conceptului de *libertas* (pp. 37—38 și 90), inchipuită ca puțință de acțiune în cadrul legal tradițional, în respectul față de *mos maiorum*, în raza de acțiune a faimosului *consensus omnium* și ideea — nici ea desigur nouă, dar mereu vrednică de subliniat și adesea consensată de autor — că nu există barieră între principat și dominat, că demersul lui Dioclețian rămîne mai augusteic decît se crede adesea. În sfîrșit, organizarea acestor considerații introductive apare totdeauna ca inteligentă, proaspătă și în același timp coerentă, am spune „rotundă”, fapt care explică renumele de care se bucură această carte în Franța și chiar în afara ei. Remarcabilă ni se pare mai ales culegerea de mărturii antice, unde inscripțiile și monedele ocupă un loc important și nu sînt neglijate în favoarea textelor.

Dar ni se pare că, în raport cu atenția acordată factorului ideologic, R.E. lasă oarecum în umbră elementul social. Într-adevăr, se știe de multă vreme că mesajul augusteic cu sensuri multiple, așa-zisa „ambiguitate” a celui dintîi *princeps* răspunde unui anumit echilibru al forțelor sociale, indeosebi al forțelor sociale suprapuse. Ideea apare în cartea recenzată de noi, dar sublinierea ei n-ar fi făcut decît să întregească imaginea epocii lui August, pe care ne-o oferă profesorul Robert Etienne.

Eugen Cizek